

24 *Cap. III. De Fabariensium Thermarum*
flammaretur, appellitare voluerunt.
Vesaniæ memet damnabit posteritas, si minutissima quæque persequar.

Caput III.

LONGITVDO, LATITVDO,
Altitudo, profunditas Antri.

Septempeda.

FABARIA altissimus omnium
descensus est ad Thermas; Con-
stat enim vlnis, seu septempedis quã
plurimis. Septempedam, siue vlnam
voco, mensuram tantum longitudi-
nis continentem, quantum comple-
ctuntur duo brachia procerioris Vi-
ri vtrunque extensa, seu quæ cõmen-
suretur longitudini Septem pedum
artificialium, germanicè (*ein Klafter*)
aut quæ tantæ perticæ habeat
longitudinem, quam Vir procerior
eleuatâ dexterâ primoribus digitis,
pedi suo dextero insistentem stans
attingere in summo possit. Sunt
verò

longitudine, latit. altit. & profunditate Antri. 25

verò septempedæ ab publicâ viâ, & initio descensus Fabariâ vsque ad scamnum quietis (**Ruhbanc**) appellatum ducentæ viginti tres; Inde vsque ad pendulam scalâ, vbi viâ Valencensis & Fabariensis ad Thermas eoëunt nonaginta & vna; Ad Sacellum postea quinquaginta duæ; ad Thermiarum fontem denique viginti sex. Et sic vniuersim descensus Fabariensis conficit quadringentas septempedas. Distant petræ apud fontem, quinquaginta passus circiter. Dominorum Thermæ (**Herrn Bad**) longæ sunt Octodecim pedes, & quatuordecim latæ supereminent Thermis maioribus duabus Septempedis. Thermæ inferiores siue maiores longæ sunt, quatuor Septempedas, & duos pedes, latæ tres vlnas & duos pedes. Vtraque natabula, seu lauiacra capiunt trecentos simul. Ab Thermis inferioribus in torrentem sunt septempedæ tres & pedes

D

tres:

26. Cap. III. De Fabariensium Thermarum loca-
tres: Diuersoria siue hospitia distat
inter se septem Septempedas & di-
mediâ. In harum domuum medio
paululû ad orientem interiacet Ther-
marum gurgustium, quod abest à su-
periori hospitio quatuor vlnis. Ex
domo superiori, eiusq; infima trabe
in torrentem sunt quinque & dimi-
dia Septempeda. Ab inferiori do-
mo septentrionem versus, sita, vsque
in torrentem sunt quinque vlnæ. Ex
Thermis Valentziam vsq; sunt vni-
uersim quadringentæ, nonaginta
duæ septempedæ. Ragatzio absunt
Thermæ, prope sesquihora. Ab
Gurgustio rotæ calcatilis, quæ ligne-
am materiam ædificandis domibus
necessariam fune in antrum depo-
nit, sunt septempedæ octoginta.
Atque à ponte summo distat torrens
octoginta vlnis. Funis quo ligna
trusatili rota in pontem demittun-
tur, Cannabis sexcenta pondo conti-
net, longaque dicitur ultra Octogin-
ta vlnas.

Tam

Tam Valentziâ quam Fabariâ per altissima montium deuexa & accliuia vsq; ad speluncæ ostium descendimus, vbi biutum coit, ac suapte naturâ, ingenio, lapideo ponte riuum, faucesq; horrendas textit, strauitque. Cæterum eam lapidum molem ad quâ vtrinque scalis affixis & dependētibus, peruenimus ex altiori loco casus aliquando, eodē detulit & pontem molita est. Auorum memoria tandem illic saxorum aream fuisse aiunt, vt vniuersis lignis, quibus ad focum & fornaces utebantur hospites, findendis locus sufficeret; Lignatore autem forsan pileo thorace, ac securibus ibidem relictis, & ad prandium egressio maximam saxi molem in profundissimum torrentem, sua sponte præcipitatum esse, spargunt Incolæ, indeq; extare pontem bipertitum.

Vt viarum mensuras præcellens Geomæter Guarinonius descripsit,

28 Cap. III. De Fabariensium Thermarum locum
etiam adscribo. Eadem non infite-
bor etsi in nonnullis subambigam.
Fides Auctorem respice. Nos à
vulgari, & rustica regula, secundum
itineris decliuitatem, omnem fere
desumpsimus commensurationem.
Ille ità linea recta dimensus est.

Ab descensus initio, inquit, via
Fabario ducente vsque ad Scamnum
quietis quod ampliori & plurimum
procetæ arbori Fago accubat, di-
mensæ fuere septēpedæ 42. Ab quie-
tis scamno per ligneos & scansilis
vię gradus ad id locorum descenden-
do, vbi re vnde quaque accuratè per-
uestigata, ab condito terrarum or-
be, indubiè primum Riuus Tamin-
na defluxit, priusquam temporum
successu, Vallem ipsam & petras ma-
gis & profundius ad hodiernam vsq;
abyssum perforando corrosisset, sunt
ad 36. septempedæ. Illinc (quod
sex septempedas scalæ pensili supe-
reminet, quà Riuus per montes pri-
mitus

gitudine, latitud. altit. & profunditate Antri. 29

mitus cucurrit) vsque ad scalarum
altissimè Fabario vehentium finem
& graduum Pontis in fauces ipsas de-
portatis initium, circa transuersum
latissimum saxum sunt decem septē-
pedæ. A capite pōtis ad Capellā vsq;
similes septēpedæ duodecim. Indi-
dem à Sacello per omnes scalas vsq;
ad inferius Nymphæū sex septempe-
dæ. Ab inferioris balnei profluxu
in ipsam Riui alueique profundita-
tem propemodum quinque septem-
pedæ cum dimidia. Vniuersim er-
gò descensus ab summitate Fabario
in ipsam Torrentis modernam abyf-
sum continet 112 septempedas. At
indidem vbi sub mundi exordio flu-
uius per medium montium superius
in excelsiori valle pertransijt conti-
net 34 septempedas. Vnamquamq;
septempedam pro pedibus septem
artificialibus computando. Pedem
vero pro duabus spitamis.

*Mensura Pe-
dis.*

Ante oculos ergo tali Montis
corrosione præhabita, mensurâ item

30 *Cap. III. De Fabariensium Thermarum lon-*
motus à Mundi cunabulis, per annos
5592 rite obseruata, Ratio monstra-
bit ab Orbe condito sub annū 1656
vsque ad catachlysmum montis pa-
uimentum inter conuallem vtramq;
Riui cōtinuo attritu decem septem-
pedas, duos pedes & septem pollices
profundē exesum atque excauatum
esse, nimirum à principio deorsum
ad faxeam plenamque molem illam
ad Pontis Thermalis caput iacētem,
vbi viæ è Valens & Fabaria congre-
diuntur.

Verum ab Orbis Diluuiō ad Chri-
stum vsque spatio 2306 annorum,
circiter ad 13. septempedas, pedes
quatuor, illorsum scilicet infra Sa-
celli petram semiseptempeda ferē
Rupes profundius exesas esse arbi-
trari placet. E Cælis tum proximē
labenti vnigenito, quodāmodo Ri-
uus lapicidarum officium anteoc-
cupās, Sacrificij stationem illic præ-
parare videbatur, quo loci sæculo-
rum

gitudine, latitud. altit. & profunditate Antri. 31
rum tandem fluxu Numen vastissi-
ma in hac solitudine hostijs coli &
placari posset.

Modo inter Seruatoris natalem
& mundi Cataclysmum tanto anno-
rum decursu, videlicet bis mille tre-
centorum & sex, tam vastam euasiss-
montis Cauernam facile captu fue-
rit. Quando equidem ex præcellis
desuper specubus saxa, congesta hu-
mus, ligna, niuium labinæ, etiam-
num hodie persæpe irruunt & Impe-
tu Torrentis tempestuosiori crebrò
importantur, vt adeo meatus fluuij
talium illapsu & iniectu rerum ad
quinque aut sex septempedas in du-
rissimo monte occidentem versus
alicubi tamen magis minusque pro-
varianre Rupium mollitie aut duri-
tie, excauando perforauerit. Inter-
dum & ipse Torrens vi quadam sub-
itanea, in Rupium cauo nolens de-
tentus impeditur, donec perrumpat.
Quamobrem tam prolixo annorum

32 *Cap. III. De Fabariensium Thermarum lon-*
interuallo Torrens in supernis sese
continuerit faucibus necessum est.

Ex istis modò propè elicias, quo
Christi anno prima balnei Scatebra
in Dominorum Nymphæo primitus
patuerit. Cum enim à saluari Chri-
sti aduentu adusque modernum an-
num 1631. inde infra Sacelli Rupem
in ipsum intimum Torrētis fundum
10. Septempedæ & sex pollices, col-
lato temporis cursu, atque ab eodem
Sacello ad primā Dominorum Sca-
tebram quinq; septempedæ cum di-
midia rursus metiendæ sint, illud
omne spatium intra 917. annos, rapi-
do Torrentis cursu vsque ad Domi-
norum Scatebram perrosus & dis-
cussus fuit. Et quoniam ab illa
Dominorum Scatebrâ ad alteram
inferiorem & yberiolem, quam &
Caldarium aiunt, iusta septempeda
distat & temporis fluxum 204. an-
norum correquirat, liquet Caldarij
magnam Scatebram Anno Incarna-
ti DEI

gitudine, latitud. altit. & profunditate Antri. 33.

ti DE I 1127. ante videlicet sui in-
uentionem (quæ in Annum salutis
1240. incidisse creditur) annis 113.
(ita tamen vt incognita foret) Do-
minorum porro Scatebram Annis
223. prius contigisse Cæterum ad-
huc profundior Calens Scatebra (**der**
Gumpen) hodie iuxta Torrentem
profluens vnâ cum reliquis calenti-
bus fonticulis ab inde rupibus altius
erosis etiamnum serius detecta pa-
tuit, & insuper ducentorum lapsu
annorum, Torrente tam profundius
sua vi magis subsidente (namq; tan-
tum ducentis annis videlicet septē-
peda profundius Rupes suo arroso
cauabit) plures Scatebræ calenti-
um aquarum vsui humano idoneæ
fortassis ebullient.

Quod deinde ab remotissimo Mū-
di exortu durissima isthæc Montis
machina deorsum ex sublimi in mo-
dernam Cavitatem ingentis, rapidi
& impetuosi Torrentis transcursu

34 *Cap. III. De Fabariensium Thermarum lon-*
sensim miraculoso stupore perfora-
ta, diffissa & excauata fuerit, vtrin-
in montium lateribus diuersimoda
excavationis & perforationis à sum-
mo in imum relicta signa contestan-
tur, quæ passim, aquarum & impetus
etiamnum manifestè repræsentant,
vt neque tantum id oculis spectari,
sed enim manibus contrèctare lice-
at, quodque adeò nemo nisi sensuum
impos, in dubium vocare, ne dum
abnuere, perpoterit.

Inferas hinc demum non solum
DEI & naturæ obstupescendū Ma-
gnale in vera & primordiali Orbis
creatione ex nihilo productum in-
timis animi sensibus admiratione
summa suspiciendum, sed & multò
efficacius inde impiâ & hodie, Eheu!
plurimum degrassantem Atheorum
horribilem sectam confundi, confu-
tari, euerti que, qui in adiutorium
voluptuariæ suæ vitæ DEVM Cæli &
terræ factorem perfriçtissima diffi-
tentur

Discite hic
Athei esse
DEVM
mundi.

gitudine, latitud. altit. & profunditate Antri. 31
tentur fronte, (ò Inspector omnium
Ocule cur connives? nec statim im-
mittis ignes & tonitru, & fulmina,
sed vindictam supersedens differs?
Imperuestigabile tuum iudicium &
humanis ratiocinijs inaccessum.)
& contrà, mundi æternitatem ad-
firmare nequaquam cohorrescunt,
vnâque insaniam Orbi suam faciunt
testatam: Quasi verò æternitas non
infinities aptius viuenti Deo, quàm
emortuæ, limosæ & quotidie corru-
ptum eunti terrarum moli conue-
niat.

Sin vbilibet præ oculis remanen-
tes in rupibus notæ, Taminæ impe-
tu à Mundi partu, fascijsque impres-
sæ, abforent, affatim sufficiat illa ad-
miranda rotunditate & capacitate
multum spectabilis B. M. Magdale-
næ dicta & dicanda spelunca apud
Aquæductum translati Balnei visen-
da, quam inferius describo. Toti-
dem attulit & intulit ille Geometer.
Id

Id certum, temporū perlapsu Ther-
marum Speluncam vi fluminis pro-
fundius quotannis excavatam.

Caput I V.

PONS THERMARVM.

FABARIA & Valentziâ ad cal-
cem riui intrâtibus, pons ligneus
ad Thermas vsque descendens à Me-
ridie occurrit mirabili artificio, ru-
pibus ex parte Orientali infixus &
annexus. Anno 1543. Maij 12. tra-
ctatum primo de ligneo hoc Ponte
construendo, cum Fabro quodam
lignario Magistro Valētino Schmidt
ex Sylua Brigantina, Nobili impri-
mis Architecto, alijs itemque operi-
bus Senatoria domo Curia, & Ilano
ponte ad Velcuriam claro & famoso.
Pepigit ædificium Pontis, Reueren-
dissimus Abbas Ioānes Iacobus Rus-
finger certis quibusdam articulis.
Videlicet Valentinus re ipsa & no-
mine

Caput X.

MIRABILIA THER-
marum.

NEe aquarum natura à miraculis cessat, id quod per orbem varijs in locis palàm est per fontes diuersos; Fabariensis tamen tam stupenda atque admirabilis tepela sentitur, vt omni sub sole homini aptus, acceptus & gratus nullique aduersus sit. Id singulare quoque habent Fabarienses Thermæ, teste Fabritio Hildano, vt quamprimum aliquis eis insederit libidinem ac stimulum Venericum ipsi auferant. Felix Malleolus Canon: Turicensis, Paulus Wickardt Tugij Medicus adstipulantur. Ego autem ex eo fonte potantes, multò efficacius amorem ponere crediderim homines. Absolutâ vero balneatione mox in pristinum statum redit natura cum fenore.

Neque

Thermæ Fabar:
carnis
stimulus
sepius innot.

Neque id absque singulari DEI fit
prouidentia. Sæpissimè enim ho-
mines in alijs Thermis propter ea-
rum calorem ad libidinem vehe-
mentius pruriunt, vnde operationes
Thermarum magnopere salacitate
impediuntur. Sitim insuper vt ex- *Sitim sedant.*
perimento didicimus, solâ in sessio-
ne sui, etiam vehementissimam, con-
tinuò sedant aquæ Fabarienses: Quo
fit vt Fabarij in Thermis præter sta-
tas epulationum horas, nulli Balne-
atores, vel commessentur, vel poti-
tent, nisi qui fortè intemperantiæ
habitum illaudabiliter acquisierunt
ante, vel ob debilitudinem id facere
coguntur, quemadmodum in alijs
vsuuenit Thermis. Patauinorum
aquis calidis herbas virentes & Pisa-
norum ranas innasci Plinius tradi- *Plinius.*
dit. E Fabariensi Fonte calido &
vivos quondam anates extitisse vul-
gus existimat. Et ranas prodire
quanquam rarissimè ex ipsa origine
& Fon-

& Fontis cauerna hisce oculis vidimus. Matronæ cuidam Tigurinæ ante triennium defunctæ viuus anas ad pedes affiliit, in Fontis origine balneanti, vt grauissimi viri retulerunt extra iocum.

Quos lymphatos agit fons Fabarij, aut verius præterlapsus Torrens, ij Musicam Melodiam, fidium, fistularum, chelyum, lyrarum vel tibarum & vtrium simphoniam, alij rariùs Tubarum, tympanorum, campanarum, molendinorum strepitus se exaudire arbitrantur: Magno aurium dulcore priores afficiuntur. Hi memorabili cruciatu insuper in Torrentem se præcipitandos, gladio animaduertēdos, aut in vincula coniiciendos vigilantes somniant. Verum vtrique pauxillum de cauerna Thermarum egressi, absque vlla valetudinis iacturâ resipiscunt, nec sine successu balneas deinde vsurpant & recipiunt. Desilierunt nostrâ

memo-

memoriâ duo inter soporē, in ipsum præterfluentem Taminnam. Alter ex Thermis Vir, alter ætate puer ex rupe cui infima scala incumbit, idq; admodum altè, sed enim neuter DEI providentiâ vel vnico capillo læsus: Ambo namque ex aqua incolumes per Thermarum famulos funibus attracti fuerunt. Maximum illud naturæ opificis portentum, quod fons Fabarij hyeme velut interquiescens propemodum in totum, exarescat, vixq; ratio hætenus haberi vlla potest, quo tempore accedat vel recedat; Tam sibi dissimilis nostro ævo abitus & reditus est. Maiores nostri in autumno Mense Octobri hanc aquam exiccari Mense Maio iterum copiosè erumpere scripserunt. Id tamen cum discrimine intelligendum aiunt Accolæ & Incolæ. Hyems enim si asperrima & siccissima tunc omnino se se subducere, neque ante medium, finemue Mensis Maij redi-

re, hyems verò si pluuiosa fuerit, a-
 quam quidem profluere, sed minori
 copiâ & subrepidam esse affirmant.
 Sæpe numero obseruatum quo se-
 rius abiisset, hoc tardius itidem re-
 fluxisse. Seniorum memoriâ bis ab-
 fuere Thermæ vsq; ad solstitiū æsti-
 uale & quidē Anno redempti Orbis
 1596. vñ Pater Ioachim Malegg Ar-
 tū ac Philosophiæ Magister, & Fa-
 bariensiu Subprior assignauit, men-
 se Aprili etiamnum calidæ & integræ
 subito euanuerē, Mensis postea Iulij
 initio primum cum summa omnium
 aggratulatione pridem & procul
 expectatæ ac optatæ reuerterunt.
 Anno 1628. penitus nunquam Fons
 exaruit, Anno 1629. solummodo
 per octiduum ab Dominica die quam
 Ecclesia Lætare appellitat, vsque ad
 Dominicam Passionis dictam, ma-
 nare desierat. Hoc anno 1631.
 cū fons trimestri fere spatio abfui-
 set, & Reuerendissimus Abbas Io-
 docus,

docus, ad noui Nymphæi ædificium
visendum 14. die Aprilis per Antrum
descēderet, fortuitò intromissâ ma-
nu in caldarium sensit frigidam inibi
congregari. Et ecce! in reditu à no-
uo balneo cum denuò accederet, vi-
dit calidam refluere cum amabili
murmure, iucundaque subsultatio-
ne super effluere, & subtiles sursum
vapores eijcere. Dextram igitur
denuo intromisit, ac reducem Nym-
pham lætus adeo felici omine salu-
tauit, moxque Deo ac Deiparæ bre-
uiculam gratiarum actionem adnu-
merauit. Gurgēs autem calidus
Torrenti vicinus veterum iuuenum-
que æuo semper perennis solem-
nisque fluxit. Dominorum Ther-
mæ hoc septennio semel æstate ali-
quo nunquam fluxerunt etsi perpe-
tuo tardius quàm inferiores Ther-
mæ nobis annuatim restituantur.
Supra balneorum tectum & in domo
superiori paucioribus annis calidi
Fontes

mali tempore radices herbarum vi caloris terræ, in ipsius visceribus propter aëris ambientis Frigidatē inclusi atq; retenti, nouum Robur acquirere videmus, ita etiam seminaria harum Thermarū tempore hyberno in ipsis terræ visceribus retinentur, nouasq; reparant vires, at experientia contrarium edocet; cum & hyeme ipsa saluberrimas & efficaces omnino esse sciamus, & interdum biennio integro sine intercapedine & vlla virium suarum interpolata restauratione profluxisse viderimus. Sed cur Thermæ Fabarienses vt plurimū quot annis per hyemem sistuntur & arescunt? Vere autem vel æstate primum denūo promanant? An quia hyeme meatus & anfractus, intra rupium lacunas, alicubi gelu glacieq; obstipati calentium aquarum iter fluxumūe prohibent? An quia in Thermarum coquinam hyeme congelatis vndique petris, in-

K

suffici-

2. font: dist:
 84. 4. 1. art: 5.

sufficiens, & parcior aqua influit,
 unde neq; Dominorum Thermæ,
 neque inferiores manare possunt?
 An quia Cælestes influentiæ, vt pla-
 cet S. Thomæ hyberno tempore, eas
 sursum euocare nequeunt, an quod
 alij affirmant, terræ insit vis attra-
 hendi aquas, quam sicut venæ San-
 guinem ex hepate lambunt, isthæc
 ex mari aquam trahat quæq; duran-
 te Bruma inbecillior sit? An potius
 quæ in Aquæductibus fieri videmus,
 priores aquæ Marinæ, ex quibus om-
 nes mundi fontes potissimū enascū-
 tur, à subsequentibus protruden-
 do tandem per varios anfractus effe-
 runtur, hyeme autem alicubi retar-
 dantur frigore, aliaque occultiori
 causa? Hæ siccatae per hyemem A-
 quæ Thermarum, rationes, si displi-
 cent, mecū asseuera, hunc Thermo-
 rum abitum, vti maris quoq; fluxus
 & refluxus esse ex genere eorū effe-
 ctuum, quos naturæ auctor nos admi-
 rari

rari, scire autem nequaquam voluit.
Et hæc per mira tanta miracula
Thermarū, quid nisi magnale Factoris
sui loquuntur. ? Paracelsus, vix
aliquid de exiccatione & defectu fontis
& reditu eiusdem, recte scripsit,
nisi illud admittas, quod solis syderum
que secretâ virtute Fabariensem
Fontem hyeme siccari, subsidere &
inarefcere, vere nouo elici, augeri &
reproduci existimat, quemadmodum
vernante aut æstuate Sole.

Tract. de
Ther. Fabari.

*Et purpurascit Sanguineum Rosa
Ostrum, ac odorum liloli nives
Ebur, gemitq; onusta Vitis
Pampyneo grauidata Nimbo
Et rursus stata vice cadunt.*

Caput XI.

VSUS THERMARVM

PRÆTER aliarum balnearum
morem, vsus Thermarum Fabarij,
admirabilis est, siue Magnates,
siue Plebeios species. Prima Maij

die, vetere Calendario sub vesperum
 innumerabilis multitudo, ex vicinis
 agris, Alpibus & vallibus accurrit,
 omnisque circumfluentium sæx, in
 Thermas partim valetudinis, partim
 voluptatis gratiâ descendit, peruigi-
 lē in aquis noctem trahentes, quam
 lotioni iustæ, absolutæque balneo-
 rum curæ æquiparant; Postero ma-
 ne abiturientes, interulas crudiores
 ex cannabi, Thermalibus aquis stu-
 dio inebriatas amiciunt, vim Medi-
 cam inesse rati. Quod & nonnulli
 Nobilium hospitem circa indusia &
 linteamina madefacta abituri obser-
 uant. Et quod alibi scrupulose
 magnis impensis Medicorum suasu
 fieri consuevit, vt gradatim ac sensim
 ascendendo & descendendo quotidie
 per horas balneæ auspicentur & fini-
 ant, Fabariæ non obseruatur, sed ple-
 riq; deditâ opera, maximo cōmōdo,
 & securi aduersorum casuum, primis
 statim diebus, Thermas plurimis
 horis

horis insident. Hinc euenit, vt multi dies noctesque Thermis nunquam egrediantur sed cibum simul & somnum in ipsis capiant. Ditiore id propter voluptatem, quam ex Thermis percipiunt, pauperes autem propter egestatem, vel quò citius lotionem omnem absoluant, expediantque: Plerique etiam Magnates in gloria ducunt præter integros dies, plurimis horis etiam nocturnis posse Thermarum calorem perpeti; quidam insuper plurimo potu Thermarum gloriantur. Etsi autem locus per se insuauis, deformis & squalidus sit, in Thermis tamen tanta est voluptas, eaque verè sola, vt multi per otiduum, eis non excedant. Ita & Nobiles quidam magno cum fructu faciunt, non tamen semper modus ille perpetuò Thermis innatandi, omnibus conducibilis fuit. Qui autem ita continuò & sine intermissione Thermis insident, nouem, de-

cem aut duodecim dierum spatio , totum negotium absoluunt. Multi tamen hanc indefatigatam balneandi rationem non probant , dicunt namque strenua hac lotionem , calorem natium partesque Nobiles mirum in modum labefactari. Experientia tamen & usus rerum Magister in plurimis contrarium ostendit , ad quam tamen experientiam sic ait Guarinonius. Experientia hæc fallaciæ Elenchum patitur , complurimi leuiculum morbum violentâ naturæ oppressione curant & vitam interim multis annis necessario decurant , calorem naturalem diripiunt humidum radicale corrumpunt. Nullus quippe excessus naturæ , non certo detrimento est : licet non cito ob resistens naturæ robur se prodatur : ac veluti qui venenato Hydrargyro perunguntur , à lue quidem euadunt , sed breui post secutura omnium virium iacturâ. Equidem nullum principium

cipium Physicum est, quod huic violentiæ non reclamet, quod obiter conscientiâ compulsus innuere omnino debui. Pauciores verò & opulentiores tres septimanas circiter lauant, eoque amplius prout morbi, vel corporis conditio postulant. Quam plurimi orta præsertim corporis excoriatione ne quidem tantillum foris vel in mollissimo lecto subsistere volunt aut queunt. Aquæ enim egros quasi magnes attrahunt. Alij præ assiduitate balneandi, & insomnio ad insaniam rediguntur, & interdum aquis Thermalibus, vicinis juxtim sedentibus & sopitis, aliqui hauriuntur.

Alij sæpenumero immaturè & inconsultè nondum absolutâ lotionè, cum eis subitum Patriæ desiderium admouetur digressi, maximo incommodo, trium, pluriumue dierum iter subinde relegere, & ad Thermas reuerti aut certè sequenti anno, balnea-

balneationem repetere compelluntur. Gulæ felicitates, mensarum decus, crapulam, temulentiam, vinaque generosa non fert vsus Thermarum Fabariensium: Nec iocamur tecum, nec terremus. Quin etsi electissima vina inferas, loci secretius ingenium illâ breui mirabiliter corrumpit, alteratûe. Vnde alternis diebus, parumper tantum inportamus ne continuo aceat, aut muceat. Idque non sine singulari DEI prouidentiâ accidit. Quid enim quæso impedit magis operationem Thermarum quàm in cibo, & potu, tot lautitiæ & excessus?

Audite mortales: pretioso & Crystallino hoc Thermarum Fonte nullum gulonem, ne dum bibonem impunè diu lauari, nobis tacentibus, experientia vociferatur. Res prudentibus nota, vinolentis quamquam immeritis, præ commiseratione, breuiter repetenda. Scitum

cos

eos qui cum ex validiori forsan motu vehementius incaluerint, si æstuant, etiamnum sitim continuo vini haustu liberaliori obruant, confestim paulum post Hædicam aut aliam pestiferam febrim, aut si optime cedat crassum & prævalidum capitis catharrum aut pleuritidem, seu quid simile, tam importuno potu ineuitabiliter, pro dolor! incurrere, complures mortem ipsam. Causa est, quod dum intus forisque poris & meatibus corporis vbique apertis, homo exardescit, humoris existat appetentissimus, quo fit, ut generosius merum largiter exhaustum sine mora quantocyus, antequam à stomacho excoquatur, crudum per Hepar in venas, inde per omne corpus transmeet. Eam immaturitatem & crudam humiditatem, humanæ conditioni comprimis noxiam molestia, puto, ægritudinum lethiferarum parens corruptio in-

fallibilis consequitur. Istud si corpori semel aut semihora duntaxat inflammato subaccidit, quid integrum diem ex calidâ balneanti? Vbi intimus sanguis ad extimum cutis per excoriationem exsugitur, & corporis omnia patent? Tum longè celerius largior vini haustus apertum corpusculum, absque obstaculis unde quaque peruadet, Thermæque ingurgitatum merum semicrudum & putridum in locum ducti sanguinis attrahent. Permite mihi, sepositâ quæstione, paucis irasci, & castigare vinolentiam. Non sunt ad cauponam faucibus, ventre ore & lingua contenti, oculis quoque vinosi sunt. Bibitur auro, gemma crystallo, crateras magnos statuunt, nisi splendeat, rubeat, subpalle scat, aut candicet in vase vinum, stomachantur, cogitur, vrgetur, ridetur, prouocatur sobrius. Sic sitiunt, sic bibunt, sic respondent, sic pereunt.

Funeri-

Funeribus suis arridendum est. Deus meliora ! Sed ad propositum nostrum.

Nunc hoc viuendi , imo bibendi modo plerumque Thermas saluberrimas agris obfuisse comperimus ? Non quidem ex se , sed ob intempestiuam commensationem . Quia autem incommoditas loci Thermarum Fabariensium , vt in victu magnopere excedatur , non sinit , fit vt Thermarū vires , non interrompantur , sed sine impedimento lotionem promoueant . Assolent quoque ipsæ Thermæ , nonnullis diebus edendi appetitum sistere , cum videlicet maximè operantur , magis autem sitibundi pro potu perfusum aquâ panem , vel lactuculæ Thyrsus , vel succosi pomi cythrorum , arantiarum , granathorum morsum , vel fragorum grana sacharo obspersa adhibent . Quibus Thermæ potissimum salubres fore creduntur , eorum corpora

pora protinus suctu quodam inuadunt, & vt morsus videri possit, stomachum quoque eis & intestina attrahunt, ac spinæ dorsi quodammodo contracta affigunt, eaque omnia inania & leuia faciunt: Cibi desiderium vehemens accendunt, hilares & recreabundos efficiunt. Quibus autem noxiæ & exitiales futuræ sunt Thermæ (si tamen vllis vnquam fuerent) primo nauseabundi crebris ructibus perurgētur, Hypochondrya murmurant & extenduntur, venter inflatur, vires prosternuntur cibi fastidium oboritur. Hæc si alicui acciderent initio ingressus Thermarū ex Antro in Valēz, aut Fabarium proficiscitur quò deuenienti, è vestigio meliusculè erit, & symptomata remittunt. Quamquam hæc aliquibus eueniant nihilominus tamen Thermæ sæpius cum fructu vsos fuisse memini, inter quos fuit Serenissimus Princeps Raziuius Dux Birze Dubincki, ac Schlurko,

Schlurko, quē honoris causā hic sæpi⁹ nominasse voluerā: Qui diligenter assiduo Thermis innatant, plerunq; altera; tertiaue die, in aliquibus quoque viginti quatuor intra horas apparet excoriatio siue Epidermia.

Nonnulli officij tantum causā, amicos inuisentes, dum blandiente aquarum temperie, diutius aliquantulum Thermis sese proluunt, improviso intra aliquot horas exulcerati, rubeā scabritie inficiuntur: atque inuiti postmodum, præter opinionem balnei curam instituere coguntur. Tantum quidam excoriantur vt si loti indusia superamiciant, aut lecto se cōmittant, vna cum ipsis lintheaminibus & interulā ad Thermas sint deferendi: Alij quamdiu ibi subhærent, iterum iterumq; excoriantur, alij ne dum semel quidem quantumcunque lauent, his tamen proinde, ac illis prodesse animaduersum fuit. Ex quo vnico, vt
cætera

cætera secludam, neruosa, irrefragabilia vtilissima & perquam maximè ad salutem publicam necessària colligent Theoremata, synceramue abfucatâ balneandi ratione facili negotio discernent Archiatri. Thermæ Fabarienses, quamdiu fluunt, salutares esse ab Incolis perhibentur, tametsi per omnem Hyemem, ob frigoris asperitatem eis vti vix quisquâ possit. Duos leprosos olim totâ hyeme illic lauisse & non omnino persanatos fama vulgauit. Quin eosdem & plene percurandos fuisse, ne quidem subdubitatur noster Guarinonius, dummodo, inquit, cum balnei usu, pro medicorum arbitratu, internam quoque sui adiunxissent curam. Aitque præterea Ego vero neque lepras (nisi vetustate admodum confirmatas, quæque in Elephantiasen migrare) ab his Thermis proscriberem, quin potius præmissâ, tam corrupto humori congrua frequentiore euacua-

euacuatione , integrè percuratum
eos iri, certis, certum quodammodo
habeo, rationibus, satis est veteranas
& contumaces scabies (lepræ sorores)
ab eis extergi & emundari. Id
quod leproforum cæteris, Thermarum
Fabarij percupidis documentum
esto. Vtinam pro his pauper-
culis seiunctum tam certo, nouo in
ædificio domicilium siue lauacrum
fiat, propriusque in illud riuulus
deriuetur, quam pro certo curatio-
nis beneficiū experturi sunt, Ther-
mæ verò, vel hoc solo titulo, celebri-
ores celeberrimis euaderent. Misel-
lis prouidè prouideri poterit, nam è
superiorum Thermarum defluxu,
seiuncta quædam posset commodè
constitui Natatoriola. Quo quid
erga miseros misericordius præsta-
bit Fabariæ Princeps? desidero, &
hoc infigo. At satisfiet huic meo, &
D. Guarinonij desiderio, quod pro
leprosis adeò votiue petimus, qui se-
paratim,

paratim, aliquod habebunt balneolum, iuxta factam ab R.^{mo} loci Abbate promissionem. Prægnantibus aliqui non nocere, sed prodesse affirmant. Res matris & fætus causa, triplici periculo grauis, duorum corpora & alterius insimul animum respicit. At nequicquam deinceps damni eueniat, occlamat, admonet, protestatur pius noster Guarinnus. Gravidæ, inquit, nequaquam cæterarum more diu noctuque lauent, continenter, vix breuiori horulâ permiserim idque summum bis ex die, quod de validioribus, non delicatulis & mollicellis aio, eas quippe potius è Thermis seriò ac seuerè eliminandas quam tolerandas adexistimo. Siquidem istud absque euidenti partus discrimine euenire nequit, nisi dicto modo cautissimè euitata omni excoriatione lauent; Sanguinolentarum alia est ratio. Enimvero, cum subinterdum crassior, vegetior

getior & agrestis prægnans periculum effugit, id in exemplum sequelamur minime trahas velim, quod enim vni hoc, centum alijs non continget. Sic ille.

Qui ex lue venerea ægrotant, ab usu Thermarum Fabariensium, lædi nonnulli existimant. Medicamentum enim hocce magnum atque sacrum, morbum istum profanum, sordidumque non admittere aiunt immo ne eos quidem sufferre qui hydrargyrum tractarunt. Quod falsum esse experientia ostendit. Fabricius quippe Hildanus anno 1610. hasce Thermas inuisens, linimentum ex Mercurio crudo, axungia porcinâ extincto confecit, eoq; totum fere corpus, præter caput & pedus iuuenis cuiusdam Tyronis sui iniungi curauit & deinde Thermas ingredi iussit, vt exploraret, an mutatio aliqua inde ipsi accideret, sed nulla subsequuta fuit, sæliciterque

L. post

post iniunctionem Thermis, velut & ante illam usus est: quin immò certioris cognitionis causa in seipso quoque idem tentavit; Sed neque ipse ullam alterationem expertus fuit. Diligenti tandem & nobili disputatione digna quæstio nobis iam oritur, quam & Croquerus Serenissimi Ducis Raziuli Medicus, Gulielmo Fabritio Hildano ex Polonia nuper in Heluetia proposuit quamque plurimi Nobiles ac Plebei sæpius iam de anno 1629. Per æstatem ingenioso litigio examinarunt, an videlicet aqua Thermarum Fabariensium extra illam speluncam, in quâ duo illa lignea domicilia specui imminet, eodem fructu sine vlla efficaciz & virtutis iacturâ in campum aliquem, & patentiorem locum educi, ac vsui aut saluti esse possit foras deindeeducta?

Nemo ambigit tantum Aquæ Thermalis etiam foras Thermarum speluncam

speluncam efferri posse quod vnius
 alteriusue corpori lauando suffice-
 ret. Et verò ex spelunca illa pro-
 fundissima in montem, primo hu-
 meris, deinde equorum subsidio es-
 set transferenda. Quo casu aqua
 illa, cuius calor ad originem adeo
 temperatus est, vt vnicuique ex in-
 dustria accommodatam diceret, iter
 vnius horulae in proximum viculum
 Valenz, aut domum Ragolensem
 apportata frigeret, ibidemq; rur-
 sus calefacta, vires suas plurimum
 deperderet: harum enim facultas
 non in crassa quadam ac terrestri, sed
 aërea & spirituosamateria consistit,
 accedit intra antri barathrum, a-
 quam calidam tam copiose ex rupi-
 bus promanare, vt ad rotas molares
 plures circumducendas facile suffi-
 ceret; si quis ita ad scaturiginem lo-
 cum occupauerit praesertim in supe-
 riori balneo, is continuo & sine vlla
 intermissione, noua & recente irro-
 rabitur

rabitur aqua & quidem integra id est plenissime suis viribus præditâ; quod minime fieret si ex spelunca in proximam villâ aut domũ asportaretur, vaporem præterea Thermarum saluberrimum esse affirmavi, quod si quispiam eâ vteretur aquâ Thermalis extra speluncam is vapore suo salutifero priuaretur. Commodius autem & opportunius Thermarum Aqua in ipsa hospitia Fonti proxima intraque Antrum sita deferri, eaque haud insalubriter forsan lauare posset. Lotum est in eadem aqua non sine fructu, tum in Valenz, tum in Ragaz. Et anno Christi 1596. duodecim lagenæ, aquâ Thermalis plenæ Lucernam vsque Medicorum consilio, pro lauanda Nobili matrona ablatae sunt, quibus non sine fructu usam esse ex nobili colonello & Hierosolimorum Equite Rodolpho Pfeiffer Lucernate Heluctio cognoui. Cæterum quoque à fonte ipso, vsque

vsque in supremam montis planiti-
em, quâ Fabariâ, quâ Valenziam ver-
sus fistilibus, æreis aut ligneis tubis,
rotarum aquatiliis, & Torrentis
Taminnæ opella sursum duci, ac in
sublimè eleuari possent, irrito ta-
men labore tantæ molis opus foret,
hyemè vniuersa subruente.

Postremo tandem sexennio ab-
hiac, simplicibus viris occurrit Ther-
males aquas absque virium & calo-
ris iacturâ, quibus vtilissimè laua-
rent aduenæ, immo, vniuersum Fon-
tem calidum foras in patentem & li-
berum locum secus amnem Tamin-
nam ex parte Valenz, seu in radice
montis Vasanæ, intraque vallem
Sanuz in petra ipsa per tubos Aquæ
ductus immisos ducentis ferè se-
prempedis, seu sesqui iactu valida
bombardæ ab ipsa origine educi, de-
rigrarique posse: quibus modernus
Abbas cum locum à designatis ho-
minibus solerter explorari iussisset

post serias cogitationes ascensus, in discursu & colloquio familiari, deinde alios non paucos prudentes viros Medicos, Philosophos, Architectosque ita docuit ut & iidem secum senserint, aquam Thermarum cum calore, spiritibus, vaporeque facilimo impetu, conuexitate fluxum adiuuante, per tam breue spatium, commodè foras efferri posse.

Eam, de Thermarum translatione quæstionem (velut pauidam sub frugum manipulis coturnicem tantum vestigat, non captat aliquando canis) tum Medicis lento odore & tacitè secum agitare scrutarique verius, quam assequi ceperunt, rem acribus ingenijs apprimè dignam alijs post se deferentes. Et cecidit fors super Guarinonium nostrum, Medicum à pietate & doctrinâ percelebrem. Cuius ea de re subtilem, efficacem & prænobilem discursum sub calcem ferè operis afferemus à nobis latinitati donatum.

Atque

Atque hæc genus de veteri Fabariensium Thermarum loco, situ, naturâ, virtutibusq; &c. egimus, nunc vero cum ingenti gaudio de felicissimâ Fontis in commodiorem locum Derivatione narrare auspicabimur. Lege, attente Lector, & sub animi iubilo Ter optimo Cælesti Numini ab optimo maximo beneficio, maximas age gratias.

* * *

